

KÖNYVTÁROS

1961 DEC 24

244

Magyar könyvtárosok és bibliográfusok

BRAUN RÓBERT

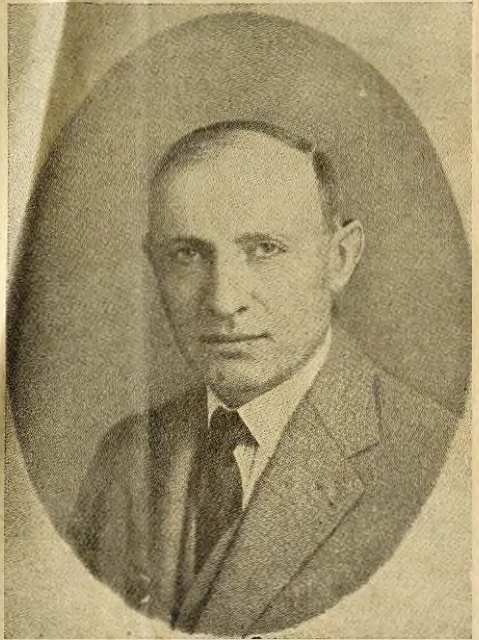
(1879–1937)

Braun Róbert pályafutásának csak egy rövid szakaszában, mégpedig 1911 augusztusától 1919 augusztusáig lehetett könyvtáros. Mégis, — mint a fővárosi könyvtár egyik vezető munkatársa — e néhány esztendő alatt éppen úgy maradandó alkotásokkal írta be nevét a hazai könyvtártörténetbe, mint a későbbi időkben könyvtáron kívül kifejtett bibliográfiai munkásságával a magyar bibliográfia történetébe.

De a hányatott sorsú Braun Róbert nemcsak mint könyvtáros és bibliográfus szerzett érdemeket. A sokirányú érdeklődésű, páratlan munkabírású és szorgalmú kutató, akit egyesek polihistorként emlegettek, a század első évtizedeinek szellemi életében több területen is úttörő munkát végzett.

1.

Nemzetiségi vidékről származott. Középiskoláit Aradon és Nagyszébenben végezte, s már ekkor elsajátította a német és román nyelvet. Egyetemi tanulmányait részben Budapesten, részben a párizsi Sorbonne-on végezte. Földessy Gyula, a kitűnő irodalomtörténész, Braun egykori évfolyamtársa jegyezte fel visszaemlékezésében, hogy az irodalomszakos Braun a budapesti egyetemen ugyanolyan szorgalommal látogatta Mandello Gyula professzor közgazdasági kurzusát, mint Beóthy Zsolt magyar, illetve Heinrich Gusztáv német irodalmi előadásait. Egyetemi éveiben három újabb nyelvet tanult meg, a franciát, angolt, és az olaszt. Ez idő tájt sejtette meg, hogy a mozdíthatatlannak feltüntetett magyar társadalom valójában válságos állapotba jutott. A szociális érzékenységű ifjú kiutat keresve, ideig-óráig a századvég felé jelentkező Schmitt-féle tolsztojánus, ún. „ideális anarchista” irányzattal rokonszenvezett, majd az amerikai Henry George kispolgári-reformista elméletével ismerkedett meg. Braun Róbert saját feljegyzése szerint 1897-ben olvasta először George műveit, s ettől fogva életreszólóan híve lett a „georgeizmus”-nak, mely minden társadalmi baj okának a földjáradékot tekintette, és tagadta a kapitalista rendszer kizsákmányoló jellegét. Az elkövetkező időkben Braun valósággal apostola lett ennek a reformista teóriának, lefordította George főműveit, előadásokat tar-

tott a múlt századi szociológusról, pedig követőinek sora annak szülőhazájában, az Egyesült Államokban is egyre ritkult.

2.

Braun Róbert 1902-ben kezdte meg tanári működését. Először a lippai felsőkereskedelmiben, 1907-től pedig a marosvásárhelyben tanított, érdeklődése azonban túlterjedt az iskola falain. Szabadidejében magyar és román parasztothnokat keresett fel, hosszabb-rövidebb időt töltött a falu dolgozóinak körében, közelebbről figyelte hétköznapjaikat, családi életüket, szórakozásaikat, barátságát kötött velük, közben pedig tudományosan kidolgozott terv szerint adatokat gyűjtött róluk. Marosvásárhelyen részt vett a szervezett munkásság oktatásában, s ugyanúgy látogatta a munkások otthonait, mint ezt korábban a parasztokéval tette. A század első éveiben folytatott szorgos adatgyűjtő munkájának eredményei az alábbi tanulmányok: az 1908-ban megjelent „Lippa és Sansepolcro” című szociográfiája, melyben egy magyar és egy olasz kisváros életét hasonlítja össze; az 1909-ben napvilágot látott „Adatok a

vidéki munkásság életéhez”, melyben a marosvásárhelyi szervezett munkásokkal foglalkozik, végül pedig az 1913-ban közreadott „*A falu lélektana*”, amely az Arad közelében levő Maroscicsér parasztságának életét tárja fel. Ezeket a műveket ma már túlhaladta az idő, sőt a maguk idejében sem állták ki a marxista kritika próbakövét alapszemléletük, pszichologizáló szempontjuk miatt. Mégis úttörő tanulmányok voltak, melyek alapján Braun Róbertet méltán sorolhatjuk az első magyar szociográfusok közé. A falukutatás virágzása idején hangoztatták is tisztelői, hogy ő volt az őse ennek az irányzatnak. A harmincas években azonban nem emlegették nevét ilyen vonatkozásban, mivel a Huszadik Század című folyóirat, amelyben egykor Braun tanulmányai megjelentek és a Társadalomtudományi Társaság, amelynek keretében a szociográfiai szakosztály az ő elnöklete alatt létrejött, mint „a forradalmak előkészítői”, átok alatt álltak akkoriban.

3.

Braun Róbert 1911-ben Szabó Ervinnek, a fővárosi könyvtár igazgatójának hívására Budapestre jött, és könyvtári alkalmazott lett. Számára az akkor rendszeresített könyvtári vizsga letétele nem jelentett nehézséget. Utolsó tanári évét nagyrészt az Egyesült Államokban töltötte tanulmányúton. Csaknem egy esztendeig tartó amerikai tartózkodása alatt egy év-harmadon át a Harvard egyetem hallgatója volt. A városigazgatást, a gazdasági életet tanulmányozta, s e közben alaposan megismerte az akkor élenjáró amerikai könyvtárügyet is.

A szépirodalomban is járatos volt. Jászi Oszkár írta visszaemlékezésében: „Kevés ember ismerte úgy a világ elbeszélő irodalmát, mint Braun Róbert s tudott úgy gyönyörködni benne, mint ő.” Braun élénk figyelemmel kísérte az akkor szárnyat bontó új magyar irodalmat is. Az elsők közt sejtette meg Ady korszakos jelentőségét. Személyes kapcsolatba került Adyval, s mint az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött Ady-levelezés egyik dokumentuma is bizonyítja, Braun elsőként tett lépéseket Ady verseinek angolra fordításáért. Braun amerikai ismerőseinek küldött nyersfordításai alapján ültették át először angol nyelvre Ady néhány forradalmi költeményét.

Az ismeretek gazdag tárháza felett rendelkező Braun Róbert aligha találhatott volna megfelelőbb munkakört, mint amit a fővárosi könyvtárban kapott. Az intézmény ekkor vált társadalomtudományi könyvtárrá, s Braun Róbert, aki

Szabó Ervin és Madzsar József után rangban a harmadik helyet nyerte el, a nyilvános szolgálat vezetője lett. Ő, aki nemcsak ismerte a szociológia irodalmát, de mint kutató szakadatlanul szemmel tartotta az újabb könyv-és folyóirat termést is, könnyen tudott útmutatást adni a növekvő olvasótábornak. A nagyműveltségű és kiterjedt nyelvismeretekkel rendelkező Braun Róbert e feladatkörét betöltve lett hazánkban az *első modern reference-könyvtáros*.

Rendkívüli munkabírására jellemző adalék: 1912-ben őt küldte ki a főváros néhányadmagával a német könyvtárosok müncheni értekezletére. Ugyanebben az évben Dienes Lászlóval együtt összeállítja a társadalomtudományi segédkönyvek jegyzékét, mely a berlini Institut für Sozialbibliographie-val közös kiadványnak készült. (Sajnos ez a berliniek késedelmissége miatt nem jelenhetett meg.) Végül: ugyancsak 1912-ben határozták el, hogy a könyvtár áttér a Dewey-féle tizedes osztályozási rendszerre, és Szabó Ervin Braunra bízta a könyvtár sajátos követelményeinek megfelelő táblázatok kidolgozását. Mikor pedig Szabó Ervin a tizedes rendszer társadalomtudományi részének hiányosságaira hívta fel a legfőbb illetékes, a brüsszeli Institut International de Bibliographie figyelmét, és az Institut megadta beleegyezését, illetve megbízását az átdolgozásra, Szabó Ervin a szociológiában kitűnően járatos Braun Róbertre ruházta e fontos feladat elvégzését. Braun 1913-ra készült el munkájával, melynek eredményeként jelent meg két kötetben az *első hazai*, a magyarországi igények figyelembevételével kidolgozott *decimális mutató*.

4.

1914-ben költözött szűk városházi otthonából lakályosabb épületbe, a Károlyi (ma Ferenczy István) utca 8 alatti házba a fővárosi könyvtár. Egyik büszkesége a tudományos olvasó reference-kézikönyvtára volt. „*A jó válogatás és az anyag összeállítására nagyrészt Braun Róbert érdeme*” — emelte ki évi jelentésében Szabó Ervin.

Azt hihetnők, hogy Braun Róbert véglegesen révbe érkezett: világnézetileg hozzá közelálló munkatársak között dolgozhatott, olyan területen, hol képességeit a legjobban kifejthette, ahol pontosságára, lelkiismeretességére különösen szükség volt. A lényéből fakadó jóindulata az emberek iránt, sokoldalúsága, nyelvismerete, mind-mind olyan adottság volt, mellyel kiváltképp hasznos munkát végezhetett ebben a fejlődő tuda-

mányos intézetben. Am 1914-ben kitört az első világháború, és Braun Róbertet az elsők között hívták be. Rövid megszakításokkal csaknem négy esztendő teltött katonai szolgálatban, 1914 szeptemberétől 1918 elejéig.

A tartalékos főhadnagyként bevonuló Braun Róbert még a háborús éveket is gyümölcsöztetni tudta tudományos fejlődése számára: a Délvidéken hosszabb ideig szerb és szlovén földön szolgált, ahol a helyi lakosság életéről feljegyzéseket készített, közben pedig mintegy „mellesleg” megtanult szerbül és szlovénul.

Amikor 1918-ban visszatért a könyvtárba, már a szlávisztikának is szakértője volt, és tudását jól kamatoztathatta a Vámbéry—Zichy—Thallóczy hagyatékokból létrehozott Keleti Gyűjtemény anyagának rendezésében, feldolgozásában. Ő maga a háború alatt kiépített kapcsolatainak felhasználásával délszláv anyagot is szerzett a Gyűjtemény gazdagítására.

5.

Az 1918. október 31-én győzelemre vitt polgári demokratikus forradalom hónapjaiban Braun Róbert ismét megvált a könyvtártól. Mint a nemzetiségi kérdés szakértője fontos kormánypozícióban dolgozott, és többek között egy francia és angol nyelven kiadott füzetben próbálta megérteni a nyugati imperialista hatalmak vezetőivel, hogy a magyar nép nem felelős a nemzetiségek ellen elkövetett százados bűnökért. Braun Róbert azon ritka értelmiségiek közé tartozott, akik kezdetől fogva a legösszintébb szeretettel fordultak a hazai nemzetiségek felé. Ilyen kérdésekben teljesen elfogulatlan volt.

Braun Róbert a polgári demokratikus forradalom utolsó heteiben az egyetemi reformterv-bizottságban dolgozott, a Tanácsköztársaság kikiáltása után pedig visszatért az ekkor már Szabó Ervinről elnevezett fővárosi könyvtárba, ahol ő lett az intézmény vezetője. A Szabó Ervin Könyvtár élén eltöltött hónapok jelentették könyvtári tevékenységének csúcspontját. Braun nem volt kommunista, de mint a dolgozó néppel együttérző humanista, teljes mértékben magáévá tette azokat a nagyszabású célkitűzéseket, amelyekkel a munkáshatalom a főváros művelődésügyét fellendíteni akarta. Szinte természetesen, hogy a szociológus Braun helyeselte és támogatta azt a tervet, amely a tudományos gyűjteményt a különböző kallódó egyesületi könyvtárakkal gazdagítva, Európa legnagyobb társadalomtudományi könyvtárává akarta ki-

fejlesztetni. Braun, a humanista, lelkesen karolta fel a kerületi könyvtárhálózat rohamos, a peremvárosokra és községekre is kiterjedő fejlesztésének gondolatát is. Tudjuk, hogy a proletárforradalom alatt mindössze két könyvtár megszervezését végezheték csak el, de az idő rövidségét s az általános helyzetet tekintve ez is nagy teljesítmény volt. 1919. június 24-én, az ellenforradalom kudarcba fulladt puccskísérletének napján nyitották meg a Budai Vigadóban az első új fiókkönyvtárat, és a korabeli tudósítás szerint „Braun Róbert fegyverzajban tett ígéretet, hogy a könyvtár Szabó Ervin szellemében fogja a közművelődés ügyét szolgálni”.

Braun Róbert a munkáshatalom által indított könyvtáros tanfolyamon a kézikönyvekről és az osztályzásról tartott előadást, emellett a középiskolai tanárképzőnek is előadója volt. A proletárforradalom bukásának másnapján, 1919. augusztus 2-án jelentette be körlevélben, hogy augusztus 4-én szándékozik ünnepelesen megnyitni a munkáshatalom által létesített második fiókkönyvtárat, az angalföldi 7. számút...

Erre a könyvtárvatásra azonban már nem kerülhetett sor, és rövidesen a nem kommunista, de becületlen humanista Braun Róbertnek is meg kellett ismerkednie a fehér terror börtöneivel. A Fővárosi Levéltár őrzi Braun Róbert kálváriajárásának dokumentumait, az ellene tett, hazugságoktól hemzsegő, rágalmozó feljelentéseket, kétségbeesett védiratait, hamis tanúvallomásokat, detektívjelentéseket, rendőrségi, ügyészségi végzéseket letartóztatásáról, vallatásáról, házkutatásokról, szabadlábra helyezéséről, majd újbóli lefogatásáról. Földessy Gyula írta róla, hogy Braun, akit „az a kitüntetés ért, hogy elvesztette állását a magyar ügy két évtizedes szolgálata után, szívesen osztott sok ártatlan emberrel együtt a sorsban, amely testi bántalmazásával érte” s ha nagy ritkán szót ejtett erről, úgy „minden patetikus hanghordozás nélkül az emberi bárgyúságról és gonosz-ságért szenvedő milliók lelke” beszélt belőle.

6.

Utolsó húsz esztendejét Braun Róbert „megbélyegzett” emberként dolgozta végig. Különböző könyvkiadóknál lektoroskodott, a Lantosnál, a Káldornál, az Athenaeumnál, legtovább pedig a Révai kiadónál. Szemlélete ezekben az időkben balra toldódhatott, erre következtethetünk az egykori feltétlen mesterének vallott, emigrációban rekedt Jászi Oszkár utalásából. Jászi írta: „Az orosz fejlemények

iránt egyre több tudományos érdeklődést tanúsított, sőt azokat bizonyos optimiz-mussal nézte s erről nem egyszer élénk vitát folytattunk leveleinkben.” 1937-ben jegyezte fel ezt Jászi Oszkár és hozzátette, hogy még nem jött el az ideje annak, hogy ezt a levelezést nyilvánosságra hozza. Jászi utalásai mindenestre adaléket nyújtanak annak megértéséhez, hogyan lett a polgári humanista Braun Róbert leánya, Braun Éva, kommunista, a forradalmi munkásmozgalom mártírja.

Braun Róbert a könyvtárból kiszakítva is folytatott könyvtártudományi munkásságot. 1925-ben összeállította Pikler Blanka-val együtt az „*A List of all Hungarian Books in trade*” című nagy bibliográfiát, mellyel a két kutató az angolszász olvasók számára hozzáférhetővé tette a korabeli magyar könyvtermést. De mint Kő-

halmi Béla jegyezte fel róla: „*bibliográfiai munkáinak se szeri se száma*”. Ugyanilyen jelentős az a tevékenysége is, amelyet — részben névtelenül, „irodalmi néger”-ként, részben hazai és külföldi szakkörök előtt öregbítve hírnevét — mint lexikográfus fejtett ki. Szerkesztője, vagy cikkírója volt a Közigazgatási Lexikonnak, a Genius Lexikonnak, a Révai lexikon pótkötetének, az angol Encyclopaedia of Social Science-nek stb. A kommunista-perekből védőként ismert polgári tudós, Vámbéry Rusztem írta róla, hogy messzi földön számontartották Braun Róbertet, a tudóst, s a tengeren túlról is érkeztek hozzá tisztelők. Ehhez Vámbéry ironikusan fűzte hozzá: „*Mily gazdag lehet tehetségekben az az ország, hol Braunnak húsz éven át lektori munka jutott.*”

R e m e t e L á s z l ó